

"Wies w Polsce Ludowej" jest wyrazem aktywności badawczej przede wszystkim historyków z Akademii Świętokrzyskiej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach oraz kilku naukowców z innych ośrodków współpracujących z kielecką uczelnią. Została zadedykowana prof. dr habil. Stefanowi Iwaniakowi w związku z Jego 70. rocznicą urodzin, ale także docenianym miejscem Jubilatą w polskiej historiografii. Nawiązując do dorobku i zainteresowań naukowych Profesora, uznanego historyka regionu kieleckiego, została poświęcona problematyce wsi i rolnictwa. Składa się z tekstów, przeważnie w formie analiz badawczych, które zostały wygłoszone 28 maja 2003 r. w Instytucie Historii kieleckiej uczelni na konferencji naukowej p.n. Wies w PRL.

Zwzięła "przedmowa" autorstwa prof. dr habil. Wiesława Cabana, dyrektora Instytutu Historii oraz dra Grzegorza Miernika, redaktora naukowego, precyzyjnie określiła ideę konferencji, jak i myśl przewodnią opublikowanej pracy, w której "chodziło o naukową refleksję nad historią wsi i chłopów w czasach, kiedy kurs polityki władz komunistycznych wobec nich był wyznaczony szerzej niż w okresie stalinizmu przez inne instrumenty niż terror i represje".

Z zamieszczonego w dalszej kolejności wywiadu z prof. Stefanem Iwaniakiem, przeprowadzonego przez Ryszarda Biskupa, Jubilat zwięźle przedstawia swoją drogę życiową, która wiodła od Kurpi i Podlasia w rejon Gór Świętokrzyskich, stwierdzając: "Tu jest teraz moje miejsce na ziemi. Przeżyłem w Kielcach całe swoje dorosłe zawodowe życie. Dzisiaj, gdy jestem w swoim leśnikowym domu w Ciekotach, gdy siedzę nad kolejną książką, wiem, że wtedy - w lecie 1958 r. - dokonałem dobrego wyboru. Nie żałuję ani jednego dnia".

Bibliografia prac drukowanych S. Iwaniaka, licząca bez drobniejszych artykułów publikowanych m.in. w pismach tej rangi co "Regiony" i "Wies Współczesna", kilkadziesiąt pozycji, opracowana przez Ryszarda Gryza, uzupełnia tę część pracy, która poświęcona jest bezpośrednio Jubilatowi.

Część studyjną tomu otwiera artykuł Kazimierza Kozłowskiego (Uniwersytet Szczeciński): Aktywność polityczna Polskiego Stronnictwa Ludowego i Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w województwie szczecińskim w latach 1947-1958. Otwierając ten tekst Autor nazbyt skromnie zaznaczył, że zbudował go w oparciu o dwie wcześniej wydane prace: 1) Między racją stanu a stalinizmem. Pierwsze 10 lat władzy politycznej na Pomorzu Zachodnim (1945-1955), Szczecin 2000 i 2) Od Października '56 do Grudnia '70. Ewolucja stosunków społeczno-politycznych na Wybrzeżu 1956-1970, Szczecin 2002. Tymczasem z lektury wynika, że jest w poważnej części oryginalną analizą badawczą na solidnie dobranym materiale źródłowym.

Tekst Iwony Miernik (Ogólnopolskie Niepubliczne Centrum Doskonalenia Nauczycieli "Nowator"): Działalność "ARTOS"-u na wsi polskiej w latach

1948-1954, stanowi interesujący przyczynek do opisanego życia kulturalnego wsi polskiej w okresie tzw. stalinizacji kraju. Wykorzystując starannie zebrane źródła, przeważnie aktowe, prezentuje te elementy stalinowskiej polityki kulturalnej, które na wsi polskiej realizowane były przez Społeczną Organizację Imprez Artystycznych "ARTOS".

Z kolei Dariusz Jarosz (Instytut Historii PAN w Warszawie), historyk mający już doceniane miejsce w historiografii dziejów najnowszych, przedstawił solidnie opracowany przyczynek analityczny do okreslenia świadomości politycznej chłopów polskich w okresie tzw. realnego socjalizmu: Świat instytucji wiejskich w opiniach chłopskich z lat 1956-1970.

Ryszard Gryz (Akademia Świętokrzyska w Kielcach) w artykule "Sytuacja w budownictwie sakralnym na polskiej wsi w latach 1956-1970. Wybrane problemy", cennym i solidnie udokumentowanym przyczynku do oceny tzw. liberalnej polityki wyznaniowej, prowadzonej w Polsce, gdy I sekretarzem PZPR był Władysław Gomułka.

Artykuł Łukasza Kamińskiego (Uniwersytet Wrocławski): Wieś wobec kryzysów społeczno-politycznych PRL w latach 1956-1980, nosi nawet pewne cechy syntezy, odnosząc się jednak nieco do bardziej osobistych odczuć Autora, niż do źródeł czy literatury przedmiotu. Próbuje za wszelką cenę upolitycznić, pod kątem własnej oceny Polski Ludowej, bierne z natury rzeczy środowisko, posuwa się aż do wyekspozowania "Marca 68", jako kryzysu absorbującego uwagę i działania polityczne chłopów. Poza tym, publicystyczne używanie w tekście naukowym pojęcia "system komunistyczny" w odniesieniu do Polski Ludowej, jawi się jako swoiste natręctwo językowe. Opinie historyków państwa i prawa co do tego, czy kiedykolwiek w Polsce istniał komunizm są przynajmniej podzielone. Owszem, w Polsce była partia typu komunistycznego (PZPR) jako tzw. przewodząca w systemie partyjnym i dążąca utopijnie do wprowadzenia komunizmu, ale póki co sprawowała władzę w systemie tzw. realnego socjalizmu. Poza tym, ponieważ Autor nie zwraca uwagi na rozwarstwienie wsi, istnienie w tym środowisku własności prywatnej, spółdzielczej i państwowej, to bardziej adekwatny do treści Jego artykułu byłby tytuł: "Postawy chłopów (niektórych) wobec kryzysów..."

Tekst G. Miernika (Akademia Świętokrzyska w Kielcach) pt. Problemy wsi i chłopów w świetle korespondencji kierowanej do Biura Listów i Inspekcji KC PZPR z lat 1958-1970 jest solidnie udokumentowany źródłowo. Opiera się na materiałach dotychczas słabo docenianych przez badaczy wsi, a związanych ze strukturami partii pełniacej w systemie organizacji politycznej społeczeństwa tzw. kierowniczą rolę. Całość cechuje jasny i potoczny styl narracji. Wskazywane przykłady podnoszą odpowiednie zestawienia statystyczne.

Artykuł Stanisława Stępi (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego - Akademii Rolniczej w Warszawie) nosi tytuł: Chłopi wobec groźby kolektywizacji rolnictwa w latach 1956-1970. Rozszerza on znacznie naszą wiedzę na

temat istnienia w Polsce Ludowej swoistego fenomenu własnościowego, na tle innych państwa socjalistycznych, mianowicie prywatnej (rodzinnej) własności w rolnictwie, jako dominującej. Szkoda jednak, że swoje rozważania które powinny dążyć do obiektywizmu, zabarwia odczuciami, mającymi tylko wybiórco uzasadnić z góry ustaloną tezę. Sformułowane przez Autora na początku przekonanie, iż "w 1956 r. pod naciskiem chłopów komunisci zdecydowali się na taktyczne ustępstwa w polityce rolnej" wymaga jednak uzupełnienia. O zmianie nastawienia państwa do rolnictwa zadecydowali bowiem uwzględniający tradycje socjalistyczne reformatorzy z PZPR (na czele z W. Gomułką), partii pełniącej w systemie funkcję kierowniczą. Nie był to zabieg jedynie taktyczny, ale konsekwentne realizowanie tzw. polskiej drogi do socjalizmu, która dopiero po XX Zjeździe KPZR miała szansę realizacji.

Do polemiki zachęca także teza, iż kółka rolnicze, posiadające przecież tradycje sięgające końca XIX w., miały być elementem kolektywizacji a nie wprowadzenia postępu w nadmiernie rozdrobnionym rolnictwie. Autor ocenia rolę kółek rolniczych cytatami z nierealistycznych dokumentów PZPR, nie zaś rzeczywistymi funkcjami tych organizacji w terenie. W kontekście tego żałować należy, iż Autor nie przedstawił własnego rozumienia "kolektywizacji rolnictwa". Mógłby bowiem czytelnikowi rozwiązać wątpliwości w kwestii odróżnienia kolektywizacji stalinowskiej od reformowania rolnictwa i współdzielczania go, przy zachowaniu indywidualnej własności ziemi.

Artykuł Janusza Wróby (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej) pt. Krytyka systemu i wizje polskiej wsi w programach środowisk opozycyjnych z lat 1964-1980 solidnie zestawia i poddaje analizie poglądy opozycji co do kwestii zreformowania wsi i rolnictwa, doprowadzając uważnego czytelnika do wniosku, iż problematyka ta w całości postulatów ustrojowych zajmowała miejsce nieco marginesowe. Zapewne dlatego można odnieść wrażenie, że Autor zgodnie ze swoim poglądem politycznym, szerzej i cieplej przedstawia postulaty opozycji w kwestiach ogólnoustrojowych niż ich wizje polskiej wsi. Szkoda tylko, że przy swojej refleksyjności nad stanem rolnictwa Polski Ludowej, nie napisał choćby w jednym zdaniu, do czego doprowadziły projekty opozycyjne realizowane już w III Rzeczypospolitej.

Kolejny artykuł autorstwa Marka Ordyłowskiego (Uniwersytet Zielonogórski) nosi tytuł: Funkcjonowanie lokalnej administracji państwowej na Dolnym Śląsku w okresie 1956-1970 w świetle skarg chłopskich. Autor słabo w nim zaakcentował myśl, że sprawy charakterystyczne dla złych relacji między mieszkańcami wsi a administracją państwową szczebla lokalnego, a nawet między chłopem a samorządem terytorialnym występowały nie tylko wówczas, gdy I Sekretarzem KC PZPR był W. Gomułka. Dlatego teza, że "w Polsce Ludowej skarg na niekorzystną czy też nieudolną władzę lokalną było szczególnie dużo" wymagałaby głębszego uzasadnienia. Gdyby Autor odniósł się do okresu II Rzeczypospolitej, czy choćby pierwszej dekady III Rzeczypospolitej

jego spostrzeżenie byłoby bardziej uprawnione.

Całość opracowania zamyka tekst Stefana J. Pastuszki (Akademia Świętokrzyska w Kielcach), który przedstawia "Wkład Polskiego Stronnictwa Ludowego w Konstytucję III Rzeczypospolitej". Jest to rzecz bardzo cenna, albowiem posiada walory nie tylko opracowania, ale także źródła ze względu na pozycję Autora (zastępca przewodniczącego Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego), przy budowaniu Konstytucji III Rzeczypospolitej. Wnikliwie uwypukla zainteresowania wsią i kulturą ludową, wykazywane w trakcie tworzenia tego aktu prawnego. Właśnie dlatego nie budzi zdziwienia znalezienia się tego tekstu wśród prac dotyczących przecież Polski Ludowej. Wprawdzie problematyka artykułu wykracza poza zapowiadaną w tytule całość opracowania, niemniej jednak, biorąc pod uwagę genezę konstytucji, jej korzenie nawiązujące do doświadczeń z czasów PRL udanie wieńczy całość tomu.

Dobrze się stało, że prężne środowisko historyków Akademii Świętokrzyskiej przygotowało kolejne cenne opracowanie dotyczące historii wsi polskiej. Doceniając recenzowaną pracę należy pozytywnie się odnieść do jej poziomu merytorycznego. Wprawdzie jest on może nieco nierówny, co zwykle charakteryzuje opracowania zbiorowe, ale za to sama praca wiele wnosi do ogólnej dyskusji na temat wizji retrospektywnej Polski Ludowej, jako zadedykowana prof. S. Iwaniakowi, którego dorobek w zakresie wsi jest znaczący. Odnoszę jednak wrażenie, że Autorzy opracowania rysując raczej ciemny obraz stosunków społeczno-politycznych panujących na wsi tego okresu, luźno nawiązali do wydźwięku publikacji Jubilata. Niemniej ważne jest to, iż prezentowane opracowanie może wywołać dyskusje znacznie wzmacniające naszą wiedzę o zamkniętym już okresie historycznym.

Andrzej Lech